

Özel Dosya: Çoklu Krizler Çağında Dayanıklılık Sayı Editörlerinden

Pınar Uyan-Semerci, Murad Tiryakioğlu

Dünyanın içinden geçtiği, her seferinde daha da ‘tuhafıştığını’ düşündüğümüz zamanları anlamak için hem fikir olduğumuz noktalardan biri, çok boyutlu düşünmek. Genel bir kabul ile ‘Çoklu Krizler Çağı’ olarak adlandırılan içinde bulunduğumuz zaman Rifkin (2022) tarafından ‘Dayanıklılık Çağı’ olarak tanımlanıyor. Verimliliğin kutsandığı ‘İlerleme Çağının’ insanlığın zenginleşmek adına giderek daha büyük hızlarda ve giderek daralan zaman aralıklarında Dünya’nın nimetlerinin kamulaştırılmasını, metalaştırılmasını ve tüketimini optimize etme arayışıyla karakterize eden Rifkin, mekânın, pasif doğal kaynaklarla eş anlamlı hale geldiğini, hükümetin ve ekonominin temel rolü *doğayı mülk olarak yönetmek* olduğunu vurguluyor. Bu zamansal-mekânsal yönelimin insanlığı yeryüzündeki baskın tür olarak zirveye taşıdığına vurgu yapan bu yaklaşım ve benzer tartışmaların belirginleştirdiği yeni sorular üzerine düşündüğümüz zamanlarda Türkiye için doğal bir afetin toplumsal bir felâkete dönüşümüne şahit olduk. Kesin sayısını hiçbir zaman bilemeyeceğimiz kadar çok insanı yitirdiğimiz 6 Şubat ve 20 Şubat Depremlerinin ardından afetler karşısında ne kadar hazırlıksız, ne kadar dirençsiz olduğumuzu bir kez daha ve bu sefer çok ağır bir kayıpla tecrübe etmiş olduk. Bu felaketin üzerinden geçen iki yıl içinde yaşananlar, yapılanlar, yapılamayanlar afet ve acil durum konularında çalışan pek çok kişi ve kurumun dahi kapasitelerinin gelişmeye muhtaç olduğunu çok net bir biçimde ortaya koydu.

Sivil toplum çalışmaları ile yakın ilişki içinde olan özellikle sosyal bilimler alanında üretilen çalışmaların bu hem toplumsal faydayı hem de ilgili akademik yazını geliştirmesinin öneminden hareketle kurguladığımız **Reflektif**’in bu sayı dosyası *Çoklu Krizler Çağında Dayanıklılık* başlığı altında çok katmanlı tartışmalar için zemin oluşturdu.

Bu sayıya ilişkin önerimizi kabul eden editörümüz Sevgili Emre Erdoğan’a, makalelerin her aşamasında büyük bir özveri ile çalışan yardımcı editörümüz Sevgili Tuğçe Erçetin’e ve yayın koordinatörümüz Sevgili Cem Tüzün’e tüm süreç boyunca verdikleri değerli katkıları, kolaylaştırıcı yaklaşımları, sabırlı ve titiz çalışmaları için hem sayı editörleri olarak, hem de değerli çalışmalarını yayımlanmak üzere gönderen tüm yazarlar adına çok teşekkür ederiz.

Reflektif'in bu dosya sayısı da diğer sayılarda olduğu gibi, yeni tartışma alanları için zemin oluşturan birbirinden nitelikli **11 makale** ve **bir görüş yazısı** ile şekillendi. Sayı editörleri olarak tüm yazarlara ve makale hakemlerine emekleri ve özenleri için çok teşekkür ediyoruz. Okuyacağınız bu dosya sayısı kendi içinde de iki ayrı bölümden oluşuyor. İlk bölüm, çoklu krizleri anlamaya, çok farklı alanlardaki etkilerini ele almaya ve bu etkilerle mücadeleye dair ipuçları sunuyor. İkinci bölüm ise yaşadığımız depremleri, birçok farklı yönle ele alarak, ikinci yıl dönümünde bu alandaki hayati tartışmaları, hesaplaşmaları içeriyor. Kıymetli hakemlerimizden birinin uyarısını da burada sizinle paylaşarak, bu bölümdeki bazı yazıların içerğinin oldukça ağır olduğunu, hala oldukça travmatik bir sürecin içinde olduğumuz gerçeği ile okuyuculara bir dikkat notu ile belirtmek isteriz.

Çoklu krizleri ve içinde olduğumuz belirsizlikleri anlamak, anlamlandırmak ve çözüm üretebilmek için sosyal bilim yararlanabileceğimiz en kıymetli hazinelerden. Bu sayı tam da bu anlama çabasına dair önemli bir katkı sunan bir makale ile başlıyor. Çağdaş Doğan, Eylem İrem Morkoç ve S. Adil Sarıbay'ın ortak olarak kaleme aldığı **Modern Dünyanın Çoklu Krizlerine Holistik Düşünce Üzerinden Bakış** makalesi, analitik düşüncenin yanısıra daha karmaşık sistemler, nesnelere ve kavramlar arasındaki ilişkileri vurgulayan holistik düşünce biçiminin anlaşılmasının günümüz karmaşık sorunlarını çözmeye katkı sağlayabileceğini vurguluyor. İklim krizi, pandemi, ekonomik eşitsizlik gibi çoklu krizler birbirine bağlı ve karmaşık yapılarının sistemler arası ilişkileri anlamaya imkân sağlayacak, olgular arasındaki ilişkileri vurgulayan holistik düşünce ile de değerlendirmeyi öneriyorlar. Yazarlar, analitik düşüncenin kavramları tanımlama açısından önemini ihmal etmeden, holistik düşüncenin ilişkileri anlamaya imkân veren yapısı ile bütüncül bir yaklaşımın krizleri ele alırken ufuk açıcı olabileceğini aktarıyorlar.

Gülçin Özge Tan'ın **Çoklu Krizler Çağında Kesişimsel Bir İnceleme: Demokrasi ve Cinsiyet Eşitliği Krizleri** başlıklı makalesi ise demokrasi krizinin, cinsiyet eşitliği kriziyle olan bağlantısını ele alırken, demokrasi krizinin yol açtığı otoriter rejimlerin cinsiyet eşitsizliğini pekiştirdiğini vurguluyor. Yaşayanan tüm krizlerin ve bu krizlerin bir aradalığının etkilerinin kadınlara olan etkilerini de tartışan makale, bu durumu demokrasideki dönüşümle de bağlantılı bir analizini yapıyor. Makale, içinde yaşadığımız bu çoklu krizler döneminde cinsiyet eşitliği krizinin nasıl aşılabileceğine bakım alanı başta olmak üzere feminist yazından önerilerle yanıt arıyor.

Sihirli Reçete mi, Kara Kutu mu: Siber Krizlere Karşı Esnek-Dayanıklılık Anlatışının İncelenmesi başlıklı makalede Salih Bıçakçı ve Ayhan Gücüyener Evren, çoklu krizlerin bir başka boyutu olan siber güvenlik krizini ele alıyorlar. Gelişen dijital teknolojiler ve bu teknolojilerin sosyal ve ekonomik alanda yarattıkları dönüşüm siber güvenlik krizlerini içinde olduğumuz çoklu krizler döneminin önemli bir parçası kılıyor. Yazarlar, bu alandaki belirsizlik ve güvensizlik, siber tehdit aktörlerinin ve saldırı yöntemlerinin dinamik doğası, riskleri modellemenin ve saldırıların etkisini tahmin etmenin zorlukları açısından bir norm olduğunu belirterek, bu dönemi anlamak açısından son on yılın en geçerli paradigması "siber esnek-dayanıklılığı" tartışıyorlar. Bu kavramı, özellikle siber güvenlik krizlerinin farklı evreleri için

insan-süreç-teknoloji yaklaşımı bağlamında ele alarak, nasıl daha kapsayıcı bir siber güvenlik yaklaşımı geliştirebiliriz sorusunu yanıtlamaya dair önemli katkılar sunuyorlar.

Yeşil Sosyal Hizmet Entegrasyonu: İklim Mülteciliği ve Sürdürülebilir Bir Gelecek başlıklı makalede Elmas Kılıçarslan dosya başlığımız açısından çok hayati bir alana sosyal hizmete odaklanıyor ve içinde olduğumuz bu çoklu krizler ortamının en önemli sonuçlarından henüz yeteri kadar görünmeyen iklim mülteciliğini ve sürdürülebilir bir geleceği tartışıyor. Kılıçarslan, çevresel bozulma, tüketimin artması ve doğal afetler sebebiyle oluşan göç, çatışmalar, endüstriyel bozulma, iklim kriziyle mücadelede ‘yeşil sosyal hizmet’ yaklaşımını makalede ele alıyor. Toplumsal dayanıklılık açısından hayati bir rolü olan sosyal hizmet alanının “insan hakları odağında insan onuruna yakışır bir yaşamı sosyal yapı ve düzen içerisindeki dezavantajlı kesimlere erişilebilir kılmaya amaç edinen ve kişilerin kendi kaderini tayin etmesi (self-determinasyon) gerektiği inancını” taşıdığını belirten yazar, iklim değişikliği ve sonuçlarının en gerekli insani hak olan yaşam hakkına ve diğer haklara olan etkisi sebebiyle disiplinin alanına girdiğini vurguluyor. Makale, ayrıca toplumsal dayanışmayı teşvik etme açısından, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarında çalışan sosyal hizmet uzmanları birey ve toplumla iş birliğinin önemine de dikkat çekiyor.

Nitel Göç Araştırmalarında Etik Gerilimler ve Çıkmazlar Üzerine Bir Değerlendirme makalesi başlık açısından tam olarak bu dosyanın konusu olarak görülmeyebilirse de, aslında Hande Aral Uruk, göç araştırmaları örneği üzerinden içinde bulunduğumuz bu çoklu krizlerin yarattığı kırılganlık ortamında nitel araştırmaya dair ortaya koyduğu gerilimler ve çıkmazlar ile bu dosyaya çok kıymetli bir katkı sunuyor. Bu makalede göçmenlerle yürütülen araştırmalara dair tespitler, içinde bulunduğumuz krizler ve afetlerle hassas, kırılgan durumda olan birçok grupta alanda çalışırken göz önüne alınması gereken etik ve ahlaki sorumluluklara dair önemli soruları ele alıyor. Deprem makalelerinde de okuyacağımız üzere yazar, hassas araştırma alanlarının içinde yer alan araştırmacıların da herkes için var olan potansiyel risklerden etkilenebileceğini vurguluyor. Aral Uruk, “Risklerin olmadığı bir araştırma mümkün değilse de risk yönetiminin yapıldığı, araştırma faydasının tüm taraflar için adil dağıldığı bir araştırma yapmak mümkün kılınabilmelidir” derken aslında içinde olduğumuz dünyanın koşullarında araştırma yapma süreçlerinin de risklerden bağımsız olmadığını altını çiziyor.

S. Tuğçe Sezer’in Antakya’nın Şubat ve 20 Şubat 2023 depremlerinde maruz kaldığı yıkımı ve bunun şehir planlama ve yapılaşma süreçleriyle ilişkisini kapsamlı bir şekilde ele aldığı **Antakya’da kırılganlığın inşası: 6 Şubat ve 20 Şubat depremleri** başlıklı çalışma depremler öncesinde, zemin sıvılaşma riski yüksek olan bir şehir olarak Antakya’nın plansız ve koordinasyonsuz yapılaşmış olmasına dikkat çekiyor. Çalışmada, planlama ve yapılaşma süreçlerinde kurumsal koordinasyon eksikliği, yerel yönetimlerin zayıf zeminlerde yüksek yapılaşmaya ilişkin eğilimi görmezden gelmesi gibi hemen her kentin ortak sorunu olan konular Antakya’nın yaşadığı yıkımın temel gerekçeleri olarak açıklanırken yeniden inşa sürecine ilişkin temel bir eleştiri sunuluyor: *Süreç, sosyal, ekonomik ve çevresel bileşenleri dikkate almaktan ziyade*

fiziksel yapıyı onarmaya odaklanmış durumda. Oysa ki rehabilitasyon ve iyileştirme süreçleri fiziksel, sosyal ve kültürel unsurları içerecek bir şekilde kurgulanmalıdır.

Fiziksel dayanıklılık ile toplumsal dayanıklılık arasındaki ilişkiselliği anlayabilmek için önemli bir bakış açısı sağlayan bir çalışma olarak Pınar Karababa Demircan'ın kaleme aldığı **Hafıza Adaları ve Dayanıklılık: Dayanıklılık İnşasında Toplumsal Hafızanın Önemi** başlıklı makale, mekânı toplulukların sosyal hafızalarını üretip paylaştıkları bir alan olarak ele alıyor ve mekânların yitirilmesiyle veya toplulukların yerlerinden edilmesiyle bu hafızanın erozyona uğradığına vurgu yapıyor. Bu vurgudan yola çıkarak “hafıza adaları” ve “kolektif hafıza” üzerinden bir değerlendirme içeren makalede tarihsel süreçte sürekli göç veren bir kent olarak Kahramanmaraş'ın toplumsal hafızasının mekânla olan bağının zayıflamış ve dayanıklılık pratiklerinin aktarımının kesintiye uğratmış olduğuna dikkat çekiliyor. Makale sonuç olarak, hafızanın yer değiştirmesinin unutmaya birlikte (uzun vadede) toplumların savunma mekanizmalarını zayıflatacağına ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla, özellikle de çoğulcu-katılımcı hafıza yaklaşımı ile toplumsal dayanıklılık için çözüm üretebileceğini vurguluyor.

Toplumsal dayanıklılık ile bireysel dirençlilik arasındaki bağlantıyı kurmayı kolaylaştıran ve deprem sonrası psikolojik etkiler üzerine yapılan öncü araştırmalardan biri olarak üniversite öğrencilerinin deneyimlerine odaklanan **6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremine Tanıklık Edenlerin Geride Kalanlar Sendromu ve Yalnızlık Değişkenleri Bağlamında Değerlendirilmesi** başlıklı makale Özlem Anuk ve Cemile Çetin ortaklığında kaleme alınmış özgün çalışmalardan biri. Kadın üniversite öğrencilerinin ağırlıklı olarak yer aldığı ve depremlerden kısa bir süre sonra anket uygulanan bir örneklem üzerinden ‘Geride Kalanlar Sendromu ve Yalnızlık Değişkenleri’ odağında yapılan bu analizin sonuçları Türkçe literatür için yenilikçi bir katkı sunuyor.

6 ve 20 Şubat Depremlerinin bireysel etkilerini, otobiyografik girdilerle şekillendirerek bir etnografik soruşturma şeklinde tasarlayan Zerrin Arslan, ‘kendinin’ odakta olduğu kişisel bir anlatı olarak da ifade edilebilecek otoetnografik yöntemle hazırladığı **Şubat 2023 Depremlerinin Otoetnografisi: Bir Dayanıklılık Hikayesi** başlıklı makalesi ile bu sayı için farklı bir katkı sunuyor. Deprem anı ve sonrasında yaşanan panik, korku, acı ve travmadan kurtulma, kendini koruma, hayatta kalma ve yaşama tutunma çabalarını “otonetnografik bir anlatı” aracılığıyla dayanıklılık ve güçlenme hikayesi olarak kurguladığını ifade eden yazar bu çalışmanın ne olmadığını şu şekilde ifade ediyor: ... *bu çalışmanın, sosyolojik olarak dayanıklılık çalışmalarında belirtilen yukarıdan aşağıya yapılan dayatmalara karşı aşağıdan yukarı yükselen direniş ve özellikle kentin yeniden inşası ve yıkılanın yerine daha iyisini yapmaya yönelik yerel toplulukların inisiyatif almasını kapsayan bir çalışma ve anlatı olmadığını belirtmeliyim.*

Dayanıklılık konusunu, temel insani ihtiyaç olan barınma konusunu mülkiyet ya da mülksüzleştirme ve konut tercihleri üzerinden ele alan iki çalışma ile bu sayıyı nihayete erdirmiş oluyoruz. Zelal Beyaz Karçal, **6 Şubat Depremleri Sonrası Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim Süreci**'ni kapitalizmin sermaye birikim yöntemlerini esas alarak analiz ediyor. Çalışmada, toplumsal açıdan problemlere sebep olan, eşitsizlikleri derinleştiren ve yoksulluk kısır döngüsünü derin bir açmaza dönüştüren uygulamalar olarak acele kamulaştırma, rezerv yapı

alanı ve riskli alan ilanlarının, kentsel alanlarda mülksüzleştirme aracılığıyla servet transferine hizmet eden yasal araçlara dönüşümü vurgulanıyor. Bu uygulamaların kentsel dönüşümü, yerel halkın yaşam alanlarını ve kültürel değerlerini ihlal etme sürecini tartışan çalışma, deprem sonrası yürütülen yeniden imar süreçlerinin, demokratik katılımdan uzak, sermaye çıkarlarını ön planda tutan bir yeniden yapılandırma modeli sunduğu, bunun sonucunda ise sınıfsal eşitsizliklerin, kültürel ve ekolojik tahribatın derinleşeceğini savunuyor.

Bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ve travma sonrası stres belirtileri ile konut seçimleri arasındaki ilişkiyi analiz eden Parla Güneş, **Afet Sonrası Bireylerde Konut Tercih Analizi: Adıyaman İli Örneği** başlıklı makalesinde deprem sonrası konut tercihlerinin yalnızca fiziksel güvenlikle ilişkili olarak belirlenmediğini, bireylerin psikolojik dayanıklılığı, sosyal destek düzeyleri ve yerel kültürel bağlar gibi sosyo-psikolojik faktörlerin de belirleyici olduğunu ortaya koyuyor ki bu sonuçlar da yeniden yapılandırma ve konut politikalarının oluşturulmasında çok boyutlu bir yaklaşımın göz önünde bulundurulması gerektiğine işaret ediyor. Bu çok boyutlu yaklaşımın psiko-sosyal iyileşme ve toplumsal dayanışma esaslı olarak şekillendirilmesi gerekliliği ise temel vurgulardan biri olarak ifade edilebilir.

Dosya konumuzun tek görüş yazısını ise Suncem Koçer'in çok önemli bir alanda yürüttükleri çalışmaları da aktardığı Çoklu Krizler Çağında Enformasyon Düzensizliğini **Yılmazlık Penceresinden Görmek** başlığını taşıyor. Bu görüş yazısı çoklu krizlerin içinde yanlış bilgi sorununa dikkat çekerken, dayanıklılık kavramı yerine Türkçe'de yılmazlık kavramını önerirken, bir yandan InfodemiLab'de yürüttükleri çalışmalarla bu alanda bir kıymetli deneyimi paylaşıyor.

Reflektif'in çok katmanlı ve çok disiplinli yaklaşımı için örnek olabilecek bir sayıyı daha değerlendirmelerinize sunarken özellikle kentler, kentlerin kültürleri, geleceği ve dayanıklılığı üzerine daha çok düşünmemiz, çalışmamız ve üretmemiz gerektiği gerçeğini bir kez daha tecrübe ediyoruz. Reflektif'in ileriki sayılarının da bu alandaki yeni makalelere ev sahipliği yapacağını, düşünmemize ve üretmemize katkı sunacağını umuyoruz.

Bu sayının hazırlandığı süreçte, katılımcı demokrasiden yerel diplomasiye, kent çalışmalarından sivil topluma, kimlik çalışmalarından birlikte yaşama kadar çeşitlilik ve derinlikteki çok disiplinli çalışmalarıyla Türkiye'nin önde gelen sosyal bilimcilerinden biri olan Sevgili Hocamız Fuat Keyman'ı kaybettik. Fuat Hocayı, yetiştirdiği çok sayıda öğrencisi ve bilim insanı ile, eserleri ile, gelişimine katkı sağladığı kurumlar ile anmanın ötesinde mütevaziliği, nezaketi, zarafeti ve belki her şeyden önemlisi yol açan, rehberlik eden yönü ile anıyoruz. Bize kattıklarınız ve bıraktıklarınız için çok müteşekkirimiz.

Sayı editörleri olarak, yüzyüze tanışmamıza imkan veren İstanbul Politikalar Merkezi'ndeki panelde de Fuat Hoca ev sahibimizdi. Her zamanki gibi bizleri gerçekten dinleyerek, birlikte düşünmeye, birlikte çözüm aramaya imkan veren yorumları ile kıymetli katkılar yapmıştı. Bu sayının arka kapak eseri, Fuat Hoca'nın sevgili dostlarından Lale Duruiz tarafından hazırlandı. Lale Hoca, Manifest metninde de hepimiz için yeri doldurulamaz Fuat Hoca'mızı tüm zarafetiyle anlatıyor. Bu sayıyı hazırlarken Fuat Hoca hep aklımızda, kalbimizdeydi, Lale Hoca'nın dediği gibi arkasında bıraktığı derin izler ile hep bizimle olacak...

